

Azra Ahmetspahić-Peljto
Humboldtov univerzitet u Berlinu

REPREZENTACIJA KULTURE U PRIRUČNICIMA BOSANSKOG, HRVATSKOG I SRPSKOG JEZIKA ZA POČETNE NIVOE

Sažetak

Jezik i kultura dva su neraskidiva pojma, stoga, da bi izučavanje jednog bilo sveobuhvatno, mora uključiti i izučavanje drugog fenomena. Ova se veza vrlo jasno očituje pri učenju stranog jezika: bez usvajanja kulturološke kompetencije, vladanje stranim jezikom je nepotpuno zbog čega priručnici stranih jezika vrlo veliku pažnju posvećuju kulturoškim sadržajima. S tim u vezi, razvili su se različiti pristupi kulturi. Cilj je ovog rada teorijski obuhvatiti te pristupe, a potom metodom *analize sadržaja* predočiti kakav status ima kultura i koji je pristup pri uključivanju sadržaja iz oblasti kulture zauzet u trima priručnicima za početne nivoe (A1 i A2) bosanskog, hrvatskog i srpskog kao stranog jezika.

Ključne riječi: bosanski kao strani jezik, hrvatski kao strani jezik, srpski kao strani jezik, kultura, priručnici stranih jezika, analiza sadržaja

1. Uloga kulture u podučavanju stranog jezika

Kako je jezik, kao sistem simbola koji čovjeku služi za komunikaciju, odnosno *djelovanje* na drugog, neizostavan izraz kulture, tako je i sadržaj jezičkih znakova popunjen upravo kulturom. Međutim, jezik nije *samo* izraz kulture, kao što su mit, muzika, slikarstvo i drugo, nego je također, zbog hijerarhijski ustrojene strukture jedinica i pravila za njihovo kombiniranje na raznim nivoima, najpodesniji medij i mnogih drugih sistema,

kao i kulture u cjelini (Bugarski 2005: 18), te mu je stoga pripala povlaštena uloga u odnosu na druge kulturne strukture. Djelovanje kulture i jezika obostrano je: dok kultura biva stvorena kroz jezik (i u jeziku), istovremeno je jezik, kako Edvard Sapir ističe, ključ za otvaranje svake kulture. Kako su jezik i kultura dva neraskidiva fenomena koji ne mogu funkcionirati jedan bez drugog, jasno je da je učenje stranog jezika bez upoznavanja s kulturom ili kulturama koje ga prate, u najmanju ruku, nepotpuno ili čak nepravilno (v. Peck 1998).

Za potrebe ovog istraživanja kultura će se razumjeti vrlo općenito – kao *način života* (Bugarski 2005: 13), u okviru čega će biti obuhvaćeno ne samo ono što čovjek radi ili stvara već i ono što *može da zamisli* (Ibid.: 14). Ovakvo razumijevanje uključit će tri njena značenja: *antropološko*, koje podrazumijeva način života u vrlo širokom kontekstu; *civilizacijsko*, čiji je fokus na rezultatima čovjekovog umnog i fizičkog rada¹; i, naposljetku, *bihevioralno*, čija je pažnja usmjerena na obrasce ponašanja i koje ima iznimno važnu ulogu prilikom upoznavanja pojedinca s novom kulturom. Ova tri značenja očitovat će se u četirima tematskim kategorijama koje je Yuen (2011) prepoznao u priručnicima za učenje engleskog kao stranog jezika: proizvodi, praksa, perspektive te osobe.

2. Različiti pristupi kulturi prilikom podučavanja stranog jezika

Značaj međusobnog djelovanja kulture i jezika očit je prilikom podučavanja stranog jezika te filološki studiji, s tim u vezi, svoj fokus sve češće stavljaju na kulturološke studije. Iako se većina teoretičara (Cruz–Bonissone–Baff 1995; Heileman–Kaplan 1985; Lessard–Clouston 1997; Kramsch 1998; Peck 1998 i dr.) okuplja oko navedene tvrdnje, ono u čemu se teorija razilazi je pitanje *koja* kultura treba biti predložena u nastavi stranoga jezika: tzv. visoka ili niska, različiti tipovi potkultura (poput, urbane i ruralne; kultura radničke i visoke klase i sl.), kulture različitih etničkih skupina te manjina i sl.

¹ Više o pojmu *civilizacije* u: Bugarski 2005: 14.

Percepcija značaja i uloge kulture te pristupa različitim tipovima kulture mijenjala se kroz vrijeme. S tim u vezi, Weninger i Kiss (2013) izdavaju tri glavna perioda. Prvi period obuhvata vrijeme od pedesetih do devedesetih godina 20. vijeka kada su predavačice i predavači polaznicima predočavali prvenstveno *informacije* o kulturi govornika ciljnog jezika, poput važnih imena ljudi i događaja iz književnosti, muzike, sporta, historije i sl., čiji je krajnji cilj bio teorijsko ovladavanje osnovama različitih kulturnih struktura ciljnog jezika. Devedesete godine donose nove trendove u nastavi stranog jezika: teorijska naobrazba stavlja se u istu ravan s potrebom za educiranjem polaznika o tzv. *kulturi s malim „k“* (engl. *culture with a small „c“*), koju ćemo u ovom članku nazvati *kulturom u malom* (v. Pulverness 1995), odnosno o ponašanju i bontonu, navikama te općenito svakodnevnici govornika ciljnog jezika². Očekivano, ovaj trend nailazi na svoje poteškoće prilikom podučavanja *velikih* jezika koji obuhvataju mnogo različitih obrazaca ponašanja, običaja i navika svojih govornika. Prema tome, teoretičari (v. Prodromou 1992 i Byram 1997) već tokom devedesetih počinju sve više zagovarati interkulturalni, kroskulturalni i transkulturalni pristup u metodici stranog jezika, stoga će rane 2000-te predstavljati početak nove metodičke faze u nastavi. U ovoj fazi, koja je još na sceni, kultura, kao transnacionalni fenomen (Risager 2007) u okviru općih tokova globalizacije, prilikom podučavanja stranoga jezika postaje neizostavan alat za osposobljavanje budućih govornika jednog jezika da razvijaju dijalog s kulturom i kulturama koje prate jezik koji usvajaju, odnosno da budu interkulturalno te (...) *kritički nastrojeni* (Kumaravadivelu, 2008) *i da nauče da budu politički svjesni i uključeni građani* (Byram, 2011); *pokret koji se u općem obrazovnom sistemu ogleda u promociji vještina dvadeset i prvog stoljeća* (Trilling i Fadel, 2009) *i kozmopolitizma* (Hansen, 2011; Nussbaum, 1997; Rizvi, 2005) (Weninger–Kiss 2015: 11).

Iako je navedene tokove moguće smjestiti u, kao što je upravo navedeno, određene vremenske okvire, i danas se na policama mogu pronaći priručnici čiji pristup kulturi promovira vrijednosti koje su opisane u periodu prije ili tokom devedesetih godina. Štaviše, u okviru jednog priručnika vrlo

² Neki teoretičari (v. Prodromou 1992) dovode u pitanje izraz *kultura ciljnog jezika* (engl. *target language culture*) u jezicima poput engleskog.

često je prisutan kombinirani metod, pri čemu se u određenim poglavljima polaznici isključivo *informiraju* o kulturnim činjenicama poput imena važnih ličnosti ili historijskih događaja jezika koji usvajaju; u drugim poglavljima stječu uvid i u *kulturu u malom*; dok neka poglavlja za cilj imaju razviti interkulturalne i kritičke vještine kod polaznika spram kulture i kultura koje stoje iza ciljnog jezika. Cilj ovog rada je kroz analizu sadržaja prepoznati koji tip uloge kultura ima u korpusnim priručnicima.

3. Metodološki okvir: Analiza priručnika i evaluacija/ prikaz priručnika stranog jezika

Značaja kulture u nastavi stranog jezika svjesne su kako predavačice i predavači tako i autorice i autori nastavnih priručnika, kako onih koji predviđaju učenje u grupi tako i priručnika koji računaju na individualni pristup ili samostalno učenje. Prema tome, iako svakako nisu jedini, priručnici mogu biti odličan pokazatelj kojim vrijednostima jedna kultura (ili kulture) želi podučiti buduće govornike svoga jezika. Prilikom traganja za odgovorom na ovo pitanje, u ovom članku će biti korišten izraz *analiza te evaluacija/prikaz priručnika*, u značenjima koje Weninger–Kiss (2015) objašnjavaju.

Razlika između ovih dvaju pojmova temelji se na upotrebi *lokalnih* ili *univerzalnih* kriterija u pristupu. Lokalni kriteriji bit će u fokusu evaluacije/prikaza priručnika i podrazumijevat će uzimanje u obzir sam kontekst u čijim će okvirima priručnik biti korišten, poput dobne i profesionalne strukture grupe polaznika, motiva za učenje stranog jezika, institucionalnog okvira za učenje i sl. Analiza priručnika obuhvatit će priručnike *kao takve* (Littlejohn 2011: 181), izvan bilo kakvog konteksta upotrebe te će za cilj imati *prepoznavanje općih tokova uz korištenje različitih teorijskih okvira* (Weninger–Kiss 2015: 16). Tokom protekle dvije decenije Weninger i Kiss (2015) izdvajaju tri teorijska okvira za analizu priručnika: kritička diskursna analiza (*Critical Discourse Analysis*), semiotička analiza (*Semiotic Analysis*) te analiza sadržaja (*Content Analysis*).

Kritička diskursna analiza je od svog pojavljivanja krajem osamdesetih godina prošlog vijeka stekla veliku popularnost. Fokus njenog izučavanja je jezik u upotrebi te utjecaj društvenih faktora na tu upotrebu. Jezik u upotrebi uvijek je definiran vanlingvističkim faktorima, poput kulture, politike društvenih uloga i sl., odnosno, kako Fairclough (1989) tvrdi, svaki tekst je inherentno ideološki, te je zadatak ove analize prepoznati prisustvo negativnih društvenih pojava, poput manipulacije i diskriminacije različitih vrsta, u jeziku. Kritička diskursna analiza podrazumijeva interdisciplinarni pristup s vrlo širokom metodologijom i tematskim okvirom koji ima za cilj demaskiranje te kritiku svih nosilaca moći. Weninger i Kiss (2015) navode primjer Gulliverove (2010) analize četrdeset priča o migrantskom iskustvu doseljenika u Kanadu u dvadeset i četiri priručnika engleskog jezika. Autor je sve narative ovih priča podijelio u tri tematske skupine: 1. narativi koji predstavljaju migrantsko iskustvo s pozitivnim ishodom, 2. narativi koji predstavljaju ambivalentno migrantsko iskustvo i 3. narativi koji predstavljaju iskustvo migranata koji nisu uspjeli u Kanadi. S tim u vezi, svaka uspješna migrantska priča ima određene osobine koje autor naziva „iskupljeničkim narativima“ (engl. *redemptive narratives*). Autor u daljoj analizi tih osobina prepoznaje *diskursne strategije* koje pozitivne priče o migrantskom iskustvu predstavljaju kao prihvaćene i poželjne, dok su negativne i ambivaletne priče marginalizirane i nepoželjne.

Iako najrjeđe primijenjena od navedene tri, semiotička analiza je vrlo pogodna za analizu priručnika stranih jezika zbog svoga multimodalnog pristupa, pri čemu se u obzir uzimaju i slike, koje su neizostavan dio priručnika, a koje uz tekst imaju vrlo značajnu ulogu u proizvodnji značenja. Weninger i Kiss (2015) navode primjer Chenine analize koja se oslanja na metodološke okvire čiji temelj predstavlja Hallidayeva sistemska funkcionalna analiza. Autorica je ispitala kako glas urednika priručnika (engl. *editors*), likova u priručniku (engl. *characters*) te čitalaca (engl. *readers*) ostvaruju interakciju s različitim tipovima multimodalnih aktivnosti, poput oznaka na slikama ili stripovanog dijaloga te na taj način svi skupa proizvode značenje teksta. S tim u vezi, autorica priručnike imenuje *heteroglosičkim prostorima* u čijim se okvirima razvija interakcija među navedenim sudionicima, pri čemu vizuelni izvori predstavljaju vrlo važan faktor koji

utječe na formiranje značenja koje se želi prenijeti budućim govornicima jezika.

Analiza sadržaja vrlo je pogodna za analizu priručnika stranog jezika. Ona za cilj ima prepoznati obrasce koji se ponavljaju u pisanom, govornom ili vizuelnom tekstu. Drugim riječima, kako Krippendorf (2013: 66) navodi, analiza sadržaja traga za konceptualnom strukturom koju čitalac stječe usljed percepcije određenog teksta, odnosno za *svjetovima*, kako ih isti autor naziva, koje čitalac može zamisliti, integrirati u svoj vlastiti svijet i doživjeti ih kao stvarne i istinite. Oslanjajući se na kvantitativni i kvalitativni pristup, analiza sadržaja dolazi do podataka koje *vrijednosti* u tekstu trebaju biti predstavljene kao neupitne i koje *istine* trebaju biti usvojene kao apsolutne. Ova metoda vrlo je pogodna za primjenu u priručnicima stranog jezika, naročito ukoliko se uzme u obzir da iza objavljivanja ovakvih priručnika uvijek stoji širi institucionalni kontekst koji je, navodno, svojevrsna garancija za ispravnost promoviranih vrijednosti. Weninger i Kiss (2015) navode Yuenov (2011) primjer koji je ispitivao kako su *država* i *nacionalnost* predstavljeni u priručnicima engleskog jezika za srednje škole u Hong Kongu. Primijenivši analizu sadržaja, došao je do kvantitativnih podataka koliko su puta navedene različite kulturološke pojave (običaji, razumijevanje stvarnosti, navike, poznate ličnosti, proizvodi i sl.) iz država engleskog govornog područja, a koliko puta iz država u kojima engleski nije službeni jezik. Rezultati do kojih je došao pokazali su da su azijske i afričke kulture, koje se također služe engleskim kao jednim od vodećih globalnih jezika, u znatno manjoj mjeri prikazane u odnosu na kulture engleskog govornog područja. Rezultat analize sadržaja uvijek je angažiranog karaktera, te autor zaključuje da njegovi korpusni udžbenici uopće ne promoviraju istinitu sliku realnosti, pošto se engleskim jezikom služi veliki broj različitih kultura širom svijeta, a ne samo kulture njegovog govornog područja koje su predstavljene u analiziranom korpusu.

Ova metoda bit će korištena u analizi triju korpusnih priručnika za bosanski, hrvatski i srpski kao strani jezik.

4. Prikaz kulture u priručnicima bosanskog, hrvatskog i srpskog jezika kao stranog za niže (A1 i A2) nivoe

Početak učenja stranog jezika podrazumijeva usvajanje osnovnog vokabulara i gramatičkih kompetencija, ali i upoznavanje s osnovama kulture ili kultura njegovog govornog područja. Prema tome, u aktuelnoj se metodici stranoga jezika od autorica i autora priručnika stranoga jezika očekuje i stavlja im se u zadatak da u sklopu jezičkih osnova polaznicama i polaznicima predoče i osnove njegove kulture ili kultura, i to primjenjujući interkulturalni i kroskulturalni pristup i razvijajući njihov kritički stav. U ovom istraživanju dat je pregled tema iz domena kulture koje su obuhvaćene na ovim nivoima u trima priručnicima za bosanski, hrvatski i srpski jezik.

Korpus je definiran na osnovu dvaju kriterija: aktuelnost te veza sa centrima za jezik. Priručnik *Otkrij bosanski 1* objavljen je 2021. godine pod krovom izdavačke kuće Weber i zasad se poslije njega na policama nije pojavio kakav noviji priručnik za učenje bosanskog kao stranog. Autorica Azra Hodžić-Kadić radi kao predavačica u Centru za strane jezike pri Univerzitetu u Beču. Posljednje izdanje priručnika za hrvatski kao strani jezik *Razgovarajte s nama* objavljeno je 2023. godine, a na njemu je radio tim autorica iz Centra za hrvatski kao drugi i strani jezik „Croaticum“, pri Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Iza priručnika *Učimo srpski 1* (2020) stoji Centar za srpski jezik i kulturu u Novom Sadu „Azbukum“.

4.1. *Otkrij bosanski 1*

Weberov udžbenik *Otkrij bosanski 1* autorice Azre Hodžić-Kadić te autora Manfreda Luimpöckca objavljen je u Eisenstadtu 2021. godine za učenje bosanskog jezika kao stranog na početnom nivou. Kroz sedam lekcija autorica i autor obuhvataju osnove bosanskog jezika, ali nude i osnovne informacije o kulturi njegovog govornog područja, što je i najavljeno u *Predgovoru: Svaka lekcija omogućava učenicima da steknu komunikacijske vještine kroz dijalog, kratke tekstove i slike uklopljene u određenu temu. (...) Lekcije su napravljene na osnovu autentičnog materijala i namijenjene su upoznavanju Bosne i Hercegovine, njenog geografskog položaja, historije, kulture i*

književnosti. To se posebno odnosi na sljedeće udžbenike predviđene za više nivoa. (Hodžić-Kadić–Luimpöck 2021: 2)

U *Uvodnoj lekciji* na bosanskom, njemačkom i engleskom jeziku dat je kratak osvrt na pisma koja su korištena kroz historiju bosanskog jezika: glagoljica, ćirilica, bosančica, arebica i latinica. Pored toga, dat je i kratki opis dvaju najznačajnijih spomenika bosanske pismenosti: *Povelja Kulina bana* te *Humačka ploča*. U lekciji se polaznice i polaznici također upoznaju i s pojedinim nazivima gradova u Bosni i Hercegovini.

U prvoj lekciji se, pored ostalog, obrađuju nazivi država te njihovih etnika i jezika, gdje se javljaju sljedeći primjeri: Švedska, Rusija, Turska, Švicarska, Francuska, Španija, Bosna i Hercegovina, Austrija, Njemačka, Italija, Slovenija, kao i sve tri susjedne zemlje: Crna Gora, Hrvatska i Srbija. U okviru ove lekcije nalazi se tekst u kojem je predstavljeno sedam osoba iz različitih kultura: iranske, turske, francuske, austrijske, južnokorejske, švedske te američke.

Drugu lekciju otvara dijalog u kojem se spominju i praćeni su slikama gradovi Travnik i Mostar te nobelovac Ivo Andrić. Sljedeći tekst u ovoj lekciji razvija kulturne kompetencije s fokusom na kulturu ciljnog jezika, govoreći o Maji, Selmi i Birgit koje uskoro putuju u Bosnu i Hercegovinu. Od znamenitosti koje žele vidjeti, navedene su sljedeće: Stari most u Mostaru, Bašćaršija, Most „Festina lente“ u Sarajevu, Nacionalni park „Sutjeska“, Piramida Sunca u Visokom, vodopadi na Plivi u Jajcu, „Na Drini ćuprija“ u Višegradu, Hutovo blato te Nacionalni park „Una“. Naredni tekst u drugoj lekciji govori o Selmi koja je rođena u Beču, no porijeklom je iz Bosne i Hercegovine. Iza teksta slijedi kratko pitanje o bosanskohercegovačkoj pasmini tornjaku. U lekciji se prilikom obrade lekcije o brojevima javljaju slike koje predstavljaju svojevrsne crtice iz kulture: fudbaler bosanskohercegovačke reprezentacije Vedad Ibišević, sjećanje na Olimpijske igre u Sarajevu, slika Bašćaršije s natpisom: „Sretan 25. novembar, Dan državnosti BiH“ te slika bosanskohercegovačkih automobilskih tablica. Lekcija je zaključena tekстом u kojem su navedene osnovne informacije o Bosni i Hercegovini: broj stanovnika, glavni grad, broj općina, rijeka, planina i jezera, službeni jezici i pisma, konstitutivni narodi, ali i manjine.

Treća lekcija započinje dijalogom koji obiluje informacijama iz sfere bosanskohercegovačke kulture: sevdalinka, Divanhana (ime benda koji interpretira sevdalinke), oskarovac Danis Tanović i njegov film „Ničija zemlja“, dobitnica Zlatnog medvjeda Jasmila Žbanić i njen film „Grbavica“ te Abdulah Sidran – pjesnik, scenarist i prozaik. U lekciji se dalje javljaju slike Sebilja te Narodnog pozorišta u Sarajevu. U ovoj lekciji su u okviru podnaslova *Ko je to? Šta je to?* navedena imena i slike poznatih savremenih osoba koje su rođene u Bosni i Hercegovini iz sfere umjetnosti, sporta, novinarstva, mode, poduzetništva te politike.

U uvodnom tekstu četvrte lekcije u okviru dijaloga između Maje i Selme navedena su sljedeća imena: planina Bjelašnica te ćevabdžinice *Željo i Sarajevo* u Beču (uz napomenu da ista imena nose dva sarajevska fudbalska kluba). U okviru ove lekcije naveden je tekst pjesme *Pustite da sanjam* sarajevskog benda Ambasadori koji je Jugoslaviju predstavljao na Eurosongu 1976. godine. Također, *kultura u malom* javlja se u okviru vježbe gdje polaznice i polaznici čitaju program državne televizije Bosne i Hercegovine te komentiraju u koliko sati počinju određeni sadržaji.

U šestoj lekciji u okviru dijaloga predstavljena je jedna od glavnih sarajevskih pijaca: *Markale blizu Katedrale*, zatim tržni centar SCC te popularna radnja obuće *Astra*. Dodatne informacije o ovim mjestima nisu navedene. *Kultura u malom* predstavljena je na mjestu gdje su navedene slike domaćih bosanskohercegovačkih proizvoda, ali i u vježbanju gdje se traži da polaznice i polaznici ispitaju aktuelne cijene nekih proizvoda u Bosni i Hercegovni.

Sedma lekcija *Odlazak u Sarajevo* zaokružuje udžbenik informacijama o turističkoj i kulturnoj ponudi glavnog grada Bosne i Hercegovine u okviru čega je nabrojano sljedeće (bez daljeg opisa): Sarajevski filmski festival, hotel *Evropa*, tri primjera aktuelne smještajne ponude te vodopan *Kravice*, *Begova džamija*, *Stari jevrejski hram*, *Katedrala srca Isusova*, *Vijećnica*, *Likovna akademija*, *Žuta tabija*, *Stara pravoslavna crkva*, *Kampus Univerziteta u Sarajevu*, *Trebevička žičara*, *Historijski muzej*, *Olimpijski muzej*, *Zemaljski muzej*, *Vidikovac*, *Zmajevac* te *Vrelo Bosne*.

4.2. Razgovarajte s nama

Croaticumov priručnik *Razgovarajte s nama* (2023) sastoji se od petnaest lekcija namijenjenih podučavanju na visokoškolskim ustanovama, ali i na kursevima hrvatskog kao stranog jezika. Već u *Uvodnoj riječi* autorice ističu kako je građa priručnika namijenjena stjecanju gramatičke, kulturne i komunikacijske kompetencije, najavljujući: *U cjelinama je predstavljena i svakodnevna kultura, tj. običaji i navike stanovnika Hrvatske (što jedu i piju, kako provode vikend i slično.* (Čilaš Mikulić–Gulešić Machata–Udier 2023: 4). Detaljniji prikaz lekcija naveden je odmah nakon *Sadržaja*, gdje je u sklopu svake cjeline nabrojano šta podrazumijeva razvijanje komunikacijske, gramatičke i pravopisne te kulturne kompetencije, odnosno koje su komunikacijske situacije obuhvaćene u lekciji.

U okviru prve lekcije polaznice i polaznici uče imena država: Hrvatska, Čile, Bugarska, Francuska, Mađarska, Portugal, Češka, Kolumbija, Španjolska, Švedska, Njemačka, Ukrajina, Poljska, Švicarska, Brazil, Portugal, Makedonija, Srbija; odnosno imena gradova: Osijek, Beč, Seoul, Brno, Santiago, Oslo; te imena nacionalnosti: Hrvat/Hrvatica, Čileanac/Čileanka, Francuz/Francuskinja, Bugarin/Bugarka, Rus/Ruskinja, Argentinka, Australac, Japanac, Austrijanac, Marokanac, Portugalac, Kazahstanac, Indijac. Od imena poznatih ličnosti u okviru vježbe u kojoj se pita o zemlji porijekla za Hrvatsku su navedeni Luka Modrić i Nikola Tesla. Lekcija je zaključena slikama i kratkim opisom hrvatskih poznatih skulptura: Marka Marulića, Janka Polića Kamova, Josipa Jelačića, Sakuntale, Marije Jurić Zagorke, Orlanda, Apoksiomena, Grgura iz Nina te Kumice s Dolca.

Druga lekcija je otvorena tekstem o Alvaru iz Čilea iza kojeg slijedi tekst o porodici Veronike Paraskove iz Bugarske. Imena poznatih Hrvatica i Hrvata (Martin i Valent Sinković, Ivica Kostelić, Ksenija Marinković, Sandra Perković, Leon Lučev te Dana Budisavljević) javljaju se u zadatku u okviru kojega polaznice i polaznici trebaju na internetu istražiti zanimanja navedenih ličnosti. U dodatku o kulturi u ovoj su lekciji predočene osnovne informacije o Hrvatskoj: broj županija, pozivni telefonski broj, broj stanovnika, visina najvišeg vrha, broj otoka, površina kopna, broj nacionalnih parkova, dužina obale te površina mora.

U trećoj se lekciji obrađuju prisvojni pridjevi u sklopu čega polaznice i polaznici proširuju svoj vokabular o nazivima zemalja: Katar, Irska, Irak. Od imena poznatih ličnosti spominje se hrvatski umjentik Meštrović te njegova reprezentativna djela. Interkulturalnost je izražena u zadacima s pitanjem *Čiji?*, gdje se traži da se određena imena prema pripadnosti povežu sa zemljama. Za Hrvatsku postavljeno je pitanje: *Čije su plaže?* te *Čija je kravata?* Ovdje se javlja i primjer susjedne Slovenije: *Čije su planine? Planine su slovenske.* Središnje mjesto u lekciji su tekstovi o Hrvatskoj – o njenom moru, planinama, klimi, nacionalnim parkovima, glavnom gradu te novcu; potom o Zagrebu, o čijem su izgledu i veličini, klimi te svakodnevnici date osnovne informacije. Lekcija je zaključena izborom slika i naziva hrvatskih ulica i šetališta: zagrebačka Ilica, splitska Riva, riječki Korzo, osječka Promenada, dubrovački Stradun te zatarska Kalelarga.

U četvrtoj lekciji je predstavljen zagrebački Filozofski fakultet te su, u okviru vježbanja akuzativa, navedena poznata mjesta i osobe u hrvatskim gradovima, od kojih su neka već spomenuta u ranijim lekcijama. Od novih imena javljaju se: Antun Gustav Matoš, Petar Zoranić, Marko Marulić, Ivan Gundulić, Ivana Brlić-Mažuranić te Dora Pejačević. Lekcija završava slikama i nazivima hrvatskih mostova.

U petoj lekciji tematika iz domena kulture obrađuje se tek u zaključnom prikazu slika Trga bana Jelačića i teksta *Vidimo se kod sata!*, u kojem je trg opisan. U šestoj lekciji kultura se javlja također u zaključnom dijelu u kojem je objašnjena etimologija riječi *kravata*; usto kratki tekst objašnjava kako ovaj modni detalj svoje korijene ima upravo u hrvatskoj tradiciji.

Cijelo sedmo poglavlje je prožeto kulturom. Otvara ga dijalog između Alvara i Ivone o tradicionalnim jelima i pićima u čileanskoj i hrvatskoj kuhinji. Tekst *Šta oni jedu?*, u kojem petero osoba iz Kine, Španije, Švedske, Turske i Austrije predstavljaju svoje nacionalne kuhinje, vrlo je pogodan za razvijanje diskusije o internacionalnim kuhinjama općenito. U narednom tekstu kao i vježbanjima koja slijede fokus se stavlja na jela karakteristična (i) za hrvatsku kuhinju, što će biti zaokruženo u zaključnom tekstu u kojem je riječ o regijama u Hrvatskoj te njihovoj tipičnoj hrani.

U osmom poglavlju kultura se javlja tek u zaključnom dijelu gdje su predstavljene dvije profesije koje su svojevrsne turističke atrakcije u Hrvatskoj: *nažigači*, osobe zadužene za paljenje plinskih svjetiljki koje samo dva grada – od kojih je jedan Zagreb – u Europi još uvijek imaju, te *kumice*, prodavačice na zagrebačkoj tržnici Dolac.

Stanovanje i ljetovanje, kao dvije središnje teme devetog poglavlja, predstavljaju vrlo podesno polje za razvijanje kulturnih kompetencija. Zauzet je internacionalni pristup ovoj temi, u okviru kojeg polaznice i polaznici uče o tome gdje Hrvatice i Hrvati najčešće žive, ali se diskutira i o kućama tipičnim za druge kulture: austrijska, švedska, japanska, kanadska, italijanska te čileanska. Isti je pristup zauzet prilikom obrade teksta *Gdje ljetujemo?*, u kojem su predstavljena različita mjesta za ljetovanje (Bugarska, Hrvatska, Grčka, Francuska, Španija te Turska), ali i u tekstu *Po čemu su poznate zemlje?*, gdje se u kontekstu Hrvatske navode: more, otoci, Dubrovnik, kravata i amfiteatar u Puli. U vježbanjima koja slijede također se diskutira o tome po čemu ili po kome su pojedine zemlje (Hrvatska, Švedska, Meksiko, Amerika, Velika Britanija, Južna Amerika, Južna Koreja, Kenija te Rusija) poznate, te su za Hrvatsku ponovo navedeni Nikola Tesla i, drugi put, Luka Modrić. Obrada naziva za mjesec u hrvatskom jeziku uključuje i kratki osvrt na turizam. Zaključni tekst *Vikend u Hrvatskoj* govori o aktivnostima u slobodno vrijeme u Zagrebu, Dubrovniku, Rijeci, Splitu te Osijeku.

Kultura se na više mjesta prožima kroz deset cjelinu. Pored navođenja imena zagrebačkog stadiona *Maksimir* te parka prirode *Medvednica* u tekstu *Gdje su bili? Gdje nisu bili?* daje se opis Zadra. U sklopu ove lekcije naveden je i kratki biografski tekst o Faustu Vrančiću, hrvatskom *homo volansu* koji je iza sebe ostavio izume, ali i prvi hrvatski rječnik. U tekstu *Kino Europa* predstavlja se kultno zagrebačko kino koje je 2016. godine dobilo nagradu za najbolje evropsko kino. Poglavlje je zaokruženo tekstom o zadržanim turističkim atrakcijama: *Morske orgulje* i *Pozdrav Suncu*.

Predstavljajući starog grada Samobora središnja je komunikacijska tema jedanaestog poglavlja koje je i zaokruženo tekstom o turističkoj ponudi ovog grada te njegovim slikama.

U dvanaestom poglavlju fokus se prvenstveno stavlja na *kulturu u malom*, odnosno na svakodnevnicu stanovnica i stanovnika Zagreba, i to u tekstu *Čime se vozimo u Zagrebu?* Crtica iz hrvatske kulture predstavljena je u tekstu *Priča o Penkali*, izumiteljju koji se rodio u Slovačkoj, studirao u Njemačkoj, a živio (...) u Hrvatskoj, u Zagrebu. Za njega je Hrvatska bila domovina. (Ibid.: 243). I naredni tekst govori o velikim izumiteljima gdje se ponovo javlja ime Fausta Vrančića, zajedno s Karlom Benzom, braćom Wright, Richardom Treviickom, Pierreom Lallementom te Ernestom Michauxom. Poglavlje završava tekstom i slikama zagrebačke uspinjače, simbola grada Zagreba.

U narednom poglavlju daju se opće geografske informacije o Hrvatskoj. U ovom se poglavlju prvi put spominju susjedne Bosna i Hercegovina te Crna Gora. Zaključni tekst iz domena kulture govori o Croaticumu – centru za hrvatski kao drugi i strani jezik.

Osim uvodnog teksta koji govori o hrvatskoj pozorišnoj ponudi, fokus je kulturne kompetencije na upoznavanju polaznica i polaznika s poznatim imenima iz svijeta hrvatskog sporta te njegovom uspjehu općenito. U okviru vježbanja koje se odnosi na iskazivanje datuma u hrvatskom jeziku, navedena su imena i osnovne informacije o poznatim hrvatskim ličnostima iz svijeta umjetnosti i nauke: Vladimir Prelog, Slava Raškaj, Milka Trnina te Miroslav Krleža. Poglavlje je zaključeno kalendarom hrvatskih praznika i blagdana: Nova godina, Sveta tri kralja, Uskrs, Uskrsni ponedjeljak, Praznik rada, Dan državnosti, Tijelovo, Dan antifašističke borbe, Dan pobjede i domovinske zahvalnosti, Velika Gospa, Svi sveti, Dan sjećanja na žrtve domovinskog rata, Božić te Sveti Stjepan.

Posljednje poglavlje *Opet bismo posjetili Hrvatsku* na više mjesta razvija kulturnu kompetenciju: pored navođenja imena poznatih zagrebačkih ulica, javljaju se i imena poznatih hrvatskih umjetnika i njihovih djela. U tekstu *Kad bih opet došao u Hrvatsku...* navedene su popularne turističke atrakcije i aktivnosti u Hrvatskoj, što se dalje obrađuje u okviru vježbe sa slikom mape Hrvatske i njenih popularnih mjesta. Poglavlje završava tekstom i slikama o glagoljici te o parku *Aleja* glagoljaša.

4.3. Učimo srpski 1

Azbukumov priručnik za savladavanje početnih nivoa srpskog jezika (A1 i A2) *Učimo srpski 1* (2020) sadrži dvanaest lekcija koje prate sadržaji za vježbanje, a potom dodaci, šest testova, gramatički pregled, tekstovi zvučnih vježbi, rječnik te rješenja svih zadataka u priručniku. U *Uvodnoj reči* autorice nude kratki pregled udžbenika, osvrćući se pritom i na upotrebu ćirilice koja (...) *kao tradicionalno srpsko pismo, nije zanemarena* (Milićević Dobromirov–Novković Adžaić 2020: 3). Ovdje se daje i obrazloženje da se udžbenik većim dijelom oslanja (...) *na latinično pismo jer je uz njega primеćen brži napredak na početnom nivou* (Ibid.).

Sadržaji iz tematskih polja kulture čine vezivno tkivo ovog priručnika tako da već druga lekcija, karakteristična za početni nivo, nosi naziv *Moja zemlja*, u sklopu čega polaznice i polaznici uče kako predstaviti iz koje zemlje dolaze, odnosno koje su nacionalnosti. Nazivi država (koji su praćeni imenicama sa značenjem nacionalnosti te imena osoba koje dolaze iz njih) su sljedeći: Italija, Njemačka, Amerika, Španija, Rusija, Srbija, Engleska, Poljska, Mađarska, Kina, Francuska, Japan, Libija, Koreja. Nazivi susjednih država nisu spomenuti.

U četvrtoj lekciji polaznice i polaznici proširuju svoj vokabular učeći kako izraziti kojim jezikom neko govori. Spisak naziva jezika koji se javljaju u vježbanjima ne izlazi iz okvira spiska naziva država iz prethodnog poglavlja. U ovoj lekciji se, također, javljaju prvi tekstovi koji govore o doseljenicima u Srbiju i njihovom pozitivnom iskustvu života u njoj: Italijanka Rosa, Sirijac Rami, Ruskinja Julija te Austrijanac Ernst, koji iz porodičnih razloga žive u Srbiji. Kraći tekst o Metjuu, studentu strancu u Srbiji, govori o njegovim ličnim navikama. Pored toga, u ovoj lekciji se prvi put u okviru vježbanja rečenica s glagolom *svidati se* javljaju imenice iz domena kulture i općih odlika Srbije: *ljudi, muzika, jezik, klima, filmovi, rakija, priroda* te *Beograd* (Milićević Dobromirov–Novković Adžaić 2020: 38). U ovoj se lekciji spominje i susjedna država *Bosna* unutar teksta o Ernstu koji je oženjen Srpkinjom Lenom: *Njeni mama, tata i brat žive u Bosni*. (Ibid.: 34)

Petu lekciju otvara spisak gradova: *Beograd, Rim, Atina, Meksiko Siti, Rio de Ženeiro, Njujork, Tokio i Moskva* te pridjevi kojima se oni opisuju,

a potom slijedi tekst o glavnom gradu Srbije, u kojem su, između ostalog, opisani ljudi, atmosfera, hrana, fizički izgled grada, kulturna ponuda u njemu (pozorišta, muzeji, restorani, filmski festivali, koncerti, sajmovi i sportska takmičenja) te općenito život u Beogradu. U ovoj se lekciji prvi put spominju imena važnih ličnosti i osnovne informacije o njima iz domena kulture i historije Srbije: Dositej Obradović, knez Mihailo Obrenović, Zmaj Jova Jovanović, Marija Trandafil te car Konstantin.

Interkulturalnost zauzima posebno mjesto u šestoj lekciji u kojoj se polaznice i polaznici upoznaju s opisom nekih profesija: policajac/policajka, menadžer/menadžerica, frizer/frizerka, glumac/glumica. U odjeljku o *domaćicama* javljaju se tri teksta, odnosno priče domaćica iz triju zemalja: s Kube te iz Libije i Srbije koje govore o različitim perspektivama, kako ličnim tako i iz ugla kulture zemlje iz koje dolaze, o ovoj profesiji. Pored navedenog, interkulturalni pristup je jasno zauzet i u tekstovima o *henio ženama*, tradicionalnoj ženskoj ronilačkoj profesiji iz Južne Koreje.

Sedma lekcija govori o kulturi putovanja: o vrijednostima putovanja i upoznavanja drugih kultura, s posebnim osvrtom na važnost upoznavanja lokalne hrane, jezika i ljudi, ali i o drugim formalnim faktorima koji su važni prilikom planiranja putovanja. Središnje mjesto u lekciji zauzima tekst o Tajlandu u kojem su obuhvaćene sljedeće odlike iz sfere kulture: imena posjećenih gradova te znamenitosti iz domena arhitekture u njima, bogata historija, moderna svakodnevnica, opis ulica te mogućnosti prijevoza, pri čemu pripovjedač ističe kako je Tajland drugačiji od Srbije. U okviru gramatičkih vježbanja u ovoj se lekciji javljaju imena država. Većina imena je ponovljena iz prethodnih lekcija, uz proširivanje spiska sa sljedećim: Norveška, Kanada te Švicarska. S tim u vezi, lekcija sadrži zadatak u kojem polaznice i polaznici trebaju povezati imena država s izrazima koji su, prema mišljenju polaznica i polaznika, karakteristični za njih, npr. *Švajcarska je poznata po (...) skupim satovima, kvalitetnom životu* i sl. (Ibid.: 65). Lekcija je zaključena pitanjima o Srbiji koja otvaraju diskusiju o tome šta bi bilo važno posjetiti u Srbiji, ali i u zemlji iz koje polaznice i polaznici dolaze.

Osma lekcija *Stil života* u fokusu ima kulturu u domenu načina života u Srbiji te uvodni tekst u svojim podnaslovima nagovještava upravo aspekte koji se smatraju najvažnijim odlikama te svakodnevnice: *Kućni red,*

Druženje, Radni i slobodni dani, Samo da je veselo (u okviru čega se govori o humoru kao neizostavnom dijelu kulture), *Dobri domaćini* (u kojem se skreće pažnja na važnost kulture ugošćavanja), *Kako do posla?* te *Život na selu*. U nastavku lekcije kratko se objašnjava ritual pijenja kafe te se prelazi na kulturu porodičnih ručaka i tradicionalne trpeze koja je na stolu, s posebnim osvrtom na rakiju, meze i sarmu. Posljednji tekst u lekciji govori o porijeklu i običajima koji se vezuju za slavu, izdvajajući najčešća imena svetaca. Redni brojevi su obrađeni u vježbanju u kojem su navedeni datumi praznika i posebnih dana u Srbiji i svijetu: Nova godina, Božić (pravoslavnici), Dan Svetog Save, Dan šale, Dan rada i Dan žena. U ovoj se lekciji ponovo javlja ime susjedne države, u okviru teksta o istim likovima iz četvrte lekcije: *Ernst i Lena svake godine idu na slavu u Bosnu*. (Ibid.: 80)

U devetoj lekciji otvorene su teme o mogućim problemima te o vrijednostima u životu, pri čemu je, naročito u tekstu o holivudskom režiseru Tomu Šadijaku, zauzet interkulturalni i kroskulturalni stav u okviru kojeg polaznice i polaznici dobivaju mnogo prostora za diskusiju i izražavanje kritičkog stava.

Fokus na kulturi je također prisutan u dvanaestoj lekciji u kojoj je obrađena tema odijevanja i izgleda općenito. S tim u vezi, javlja se nekoliko vježbanja i tekstova čiji je cilj, između ostalog, upoznavanje s kulturološkim prilikama. Prvi zadatak tog tipa tiče se opisa slike političkog vođe Jugoslavije – Josipa Broza Tita s Jovankom Broz te s Ričardom Bartonom i Elizabetom Tejlor, koji su se sastali povodom snimanja filma *Sutjeska*. Lekcija se nastavlja tekstom o nekadašnjoj modi koji prate tri slike s religijskom konotacijom i čiji originali stoje u manastirima, odnosno patrijarhiji: *Manastir Psača* (XIV vijek), *Lazareva večera* (manastir Bođani, XV i XVI vijek) te *Pastiri* (Pečka patrijarhija, XVI vijek). Na sljedećoj se stranici daje opis aktuelne mode uz slike muzičara Olivera Mandića iz jugoslovenskog perioda te savremene muzičarke Slađane Milošević.

U posljednjoj, dvanaestoj lekciji, tekst o tradicionalnoj srpskoj kući daje uvid u nekadašnju arhitekturu te način života u Srbiji. Obrada teksta uključuje i diskusiju o tradicionalnim kućama u kulturama iz kojih polaznice i polaznici dolaze, ali i njihovim predviđanjima o arhitekturi u

budućnosti. U istoj se lekciji javlja i kratki tekst o Nikoli Tesli, kojim se i zaključuju sadržaji iz oblasti kulture.

5. Analiza sadržaja u priručnicima bosanskog, hrvatskog i srpskog jezika kao stranog za niže (A1 i A2) nivoe

Nakon upravo predočenog pregleda kulturnih sadržaja u trima priručnicima, *analiza sadržaja* njihove kulturne dimenzije zasnovana je na sljedećim trima koracima: a) tematska klasifikacija sadržaja, b) prikaz učestalosti javljanja klasificiranih tema i c) analiza prikaza učestalosti.

- a) Klasifikacija tematskih kategorija zasnovana je na Yuenovom (Yuen 2011) okviru koji kulturne elemente organizira na sljedeći način:
  - I. proizvodi: Odnosi se na kulturne elemente koji uključuju zabavu, hranu, robu, publikacije, odjeću, alate, religiju, životni prostor (stan, kuća i sl.), zakone, obrazovanje i putovanja. U ovoj kategoriji su obuhvaćeni i materijalni proizvodi, kao što su knjige ili slike, i nematerijalni proizvodi, poput tradicionalnog plesa i sl.
  - II. praksa: Sastoji se od obrazaca ponašanja određenog društva, uključujući informacije o svakodnevnom životu i dominantnim običajima.
  - III. perspektive: Obuhvata temeljne norme i vrijednosti, praznovjerja, inspiracije, mitove i svjetonazore određenog društva.
  - IV. osobe: Odnosi se na ličnosti iz svijeta umjetnosti, politike, nauke, historije i sl.

Pored navedenog, analiza obuhvata i klasifikaciju sadržaja koji se odnosi na kulturu ciljnog jezika, koji će u tabelama biti predočen simbolom KCJ, na internacionalnu kulturu, koji će u tabelama biti predočen simbolom IK te na sadržaje koji obuhvataju kombinaciju ova dva pristupa, što će biti označeno simbolom KOMB.

Vježbe u okviru kojih se samo navodi ime države, grada, mjesta ili etnika nisu uzete u obzir u ovoj analizi, no spomenute su u poglavlju gdje je predložen pregled priručnika.

- b) Klasificirane pojave iz oblasti kulture predstavljene su u tabelama te izražene brojačno (koliko se puta javljaju u okviru vježbi određenog korpusnog priručnika) i procentualno (koliko se posto od ukupnog broja vježbi koje sadrže elemente kulture odnosi na navedenu kategoriju).
- c) Analiza prikaza učestalosti uključit će ne samo analizu dobijenih podataka u okviru pojedinačnih korpusnih udžbenika nego i komparativnu analizu.

5.1. Otkrij bosanski 1

U priručniku *Otkrij bosanski 1* autorice Azre Hodžić-Kadić te autora Manfreda Luimpöcka na 197 stranica aspekti kulture javljaju se na 113 mjesta. Od toga najveći postotak (38,05%) kulturoloških sadržaja uključuje *proizvode*, i to prvenstveno toponime, nazive kulturno-historijskih građevina, odnosno nematerijalnu baštinu poput sevdalinke. Unutar ove kategorije javljaju se isključivo sadržaji koji dolaze iz sfere kulture ciljnog jezika.

Prema učestalosti na drugom mjestu je kategorija *osoba*, koja sačinjava 30,08% od ukupnog kulturološkog sadržaja. S tim u vezi, u priručniku se javljaju imena – s kraćim pratećim tekstovima odnosno zadacima, ili bez njih – o poznatim osobama iz svijeta književnosti, filma, sporta te politike. Sve te osobe dolaze iz kulture ciljnog jezika.

Sadržaji koji nude informacije o svakodnevnom životu i običajima čine 24,77% od ukupnih kulturoloških sadržaja, od čega se 89,28% sadržaja bave *praksom* iz kulture ciljnog jezika, 3,57% sadržaja daje informacije o drugoj kulturi, a 7,14% od ukupnih tekstova i zadataka iz ove kategorije nudi prostor za međusobni dijalog kulture ciljnog jezika i ostalih kultura.

Najmanji postotak (7,07%) odnosi se na kategoriju *perspektiva* što uključuje prvenstveno viceve koji su neizostavni dio svakog poglavlja te kojima korisnici priručnika kroz humor dobivaju uvid u određene norme i

vrijednosti kulture ciljnog jezika. U ovoj se kategoriji ne javljaju druge kulture.

Opisani rezultati predočeni su u sljedećoj tabeli:

	Brojčana vrijednost	Procentualna vrijednost
Ukupni broj vježbi u kojima se javljaju elementi kulture	113	
I proizvodi	43	38,05%
KCJ	43	100,00%
IK	0	0,00%
KOMB	0	0,00%
II praksa	28	24,77%
KCJ	25	89,28%
IK	1	3,57%
KOMB	2	7,14%
III perspektive	8	7,07%
KCJ	8	100%
IK	0	0,00%
KOMB	0	0,00%
IV osobe	34	30,08%
KCJ	34	100,00%
IK	0	0,00%
KOMB	0	0,00%

5.2. Razgovarajte s nama

U Croaticumovom priručniku *Razgovarajte s nama* autorica Marice Čilaš Mikulić, Milvie Gulešić Machata te Sande Udier na 390 stranica sadržaji iz oblasti kulture javljaju se na 146 mjesta. Više od pola sadržaja (55,47%) dolazi iz kategorije *prakse* u čijem je fokusu tzv. *kultura u malom*, odnosno osvrst na opću svakodnevnicu i običaje. Od toga se 63,00% sadržaja bavi kulturom ciljnog jezika, 17,28% sadržaja uključuje druge kulture, a 19,75% sadržaja otvara međusobni dijalog kulture ciljnog jezika te ostalih kultura.

Sljedeća najučestalija kategorija u ovom priručniku su *proizvodi* koji čine 30,13% ukupnih kulturoloških sadržaja. Više od pola (65,90%) takvih tekstova i zadataka fokusira se na *proizvode* ciljnog jezika, dok 13,63% otvara perspektivu o drugim kulturama, odnosno 20,45% sadržaja uključuje kulturu ciljnog jezika te druge kulture istovremeno.

Kategorija *osoba* u ovom priručniku sačinjava 12,32% ukupnih sadržaja, od čega su veći dio (72,22%) imena te tekstovi i zadaci koji ih uglavnom prate a dolaze iz sfere kulture ciljnog jezika. Tu se javljaju ne samo savremene osobe iz svijeta umjetnosti, nauke i sporta nego i osobe iz prošlosti. Na dva mjesta (11,11%) javljaju se imena osoba iz drugih kultura, odnosno tri puta (16,66%) u priručniku se otvara dijalog između kulture ciljnog jezika i ostalih kultura.

Najmanji udio među kulturološkim sadržajima čini kategorija *perspektiva*. Tek se na tri mjesta (2,05% od ukupnih kulturoloških sadržaja) javljaju informacije o vrijednostima unutar kulture ciljnog jezika, dok ostale kulture nisu uključene u ovu kategoriju.

Rezultati ove analize predočeni su u sljedećoj tabeli:

	Brojčana vrijednost	Procentualna vrijednost
Ukupni broj vježbi u kojima se javljaju elementi kulture	146	
I proizvodi	44	30,13%
KCJ	29	65,90%
IK	6	13,63%
KOMB	9	20,45%
II praksa	81	55,47%
KCJ	51	63,00%
IK	14	17,28%
KOMB	16	19,75%
III perspektive	3	2,05%
KCJ	3	100%
IK	0	0,00%
KOMB	0	0,00%

	Brojčana vrijednost	Procentualna vrijednost
IV osobe	18	12,32%
KCJ	13	72,22%
IK	2	11,11%
KOMB	3	16,66%

5.3. Učimo srpski 1

U Azbukovom priručniku *Učimo srpski 1* autorica Nataše Milićević Dobromirov i Biljane Novković Adžaić sadržaji iz oblasti kulture javljaju se na 144 mjesta. Najviše pažnje daje se tzv. *kulturi u malom*, o čemu svjedoči veliki procenat (77,77%) sadržaja iz kategorije *prakse*, koja podrazumijeva informacije o svakodnevnici i običajima društva. Za razliku od prethodna dva priručnika, u ovoj je kategoriji vrlo izražen međukulturološki dijalog, te je udio takvih sadržaja 54,46%, dok su informacije o *kulturi u malom* ciljnog jezika obuhvatile 31,00%, a drugih kultura 14,28%.

Sljedeći najučestaliji kulturološki sadržaj odnosi se na norme, vrijednosti i vjerovanja. S tim u vezi, *perspektive*, koje uglavnom dolaze iz sfere religije i religijskih običaja, čine 11,11% od ukupnog broja sadržaja iz oblasti kulture. Od toga se 69,00% odnosi na kulturu ciljnog jezika, 12,50% na druge kulture, a 18,75% sadržaja podrazumijeva međukulturalni dijalog.

Kategorijama *proizvoda* i *osoba* pridaje se najmanje pažnje u priručniku (obje imaju udio od 5,55% od ukupnih kulturoloških sadržaja). U objema kategorijama glavni fokus je usmjeren na kulturu ciljnog jezika. U kategoriji *proizvoda* 87,50% sadržaja odnosi se na kulturu ciljnog jezika, a preostalih 12,50% podrazumijeva interkulturalni pristup; dok u kategoriji *osoba* 75,00% imena dolazi iz sfere umjetnosti ili historije ciljnog jezika, preostalih 25,00% uključuje paralelno i druge kulture.

Ova analiza predočena je u sljedećoj tabeli:

	Brojčana vrijednost	Procentualna vrijednost
Ukupni broj vježbi u kojima se javljaju elementi kulture	144	
I proizvodi	8	5,55%
KCJ	7	87,50%
IK	0	0,00%
KOMB	1	12,50%
II praksa	112	77,77%
KCJ	35	31,00%
IK	16	14,28%
KOMB	61	54,46%
III perspektive	16	11,11%
KCJ	11	69,00%
IK	2	12,50%
KOMB	3	18,75%
IV osobe	8	5,55%
KCJ	6	75,00%
IK	0	0,00%
KOMB	2	25,00%

6. Zaključci

Prikazom i analizom sadržaja iz oblasti kulture u trima korpusnim priručnicima došlo se do sljedećih zaključaka:

6.1. Iako sva tri priručnika veliku pažnju posvećuju aspektu kulture općenito, oni na različite načine i u različitoj mjeri pristupaju njenim sadržajnim kategorijama.

6.2. U priručnicima *Razgovarajte s nama* i *Učimo srpski 1* fokus je na kategoriji *prakse*, uz razliku što u prvom priručniku dominiraju sadržaji iz kulture ciljnog jezika, a u drugom interkulturalni sadržaji. U priručniku *Otkrij bosanski 1* ova kategorija se javlja na drugom mjestu po učestalosti.

6.3. U priručniku *Otkrij bosanski 1* najviše sadržaja iz oblasti kulture dolazi iz kategorije *proizvoda*, i to isključivo iz kulture ciljnog jezika. U

priručniku *Razgovarajte s nama* ova kategorija je na drugom mjestu po učestalosti.

6.4. Kategorija *perspektiva* je najmanje zastupljena u priručnicima *Otkrij bosanski 1* i *Razgovarajte s nama*, pri čemu svi sadržaji dolaze iz kulture ciljnog jezika.

6.5. Najviše interkulturalnih sadržaja od navedena tri nudi priručnik *Učimo srpski 1*.

6.7. Među interkulturalnim sadržajima gotovo se uopće ne javljaju aspekti kulture susjednih zemalja ciljnog jezika.

Korpus

Hodžić-Kadić, A.; Luimpöck, M. (2021): *Otkrij bosanski 1*, Weber, Eisenstadt.

Čilaš Mikulić, M.; Gulešić Machata, M.; Udier, S. (2023): *Razgovarajte s nama*, Croaticum. Centar za hrvatski kao drugi i strani jezik, Zagreb.

Milićević Dobromirov, N.; Novković Adžaip, B. (2020): *Učimo srpski 1*, Azbukum, Novi Sad.

Literatura

Bugarski, R. (2005), *Jezik i kultura*, Biblioteka XX vek, Beograd.

Byram, M. (1997): *Teaching and assessing intercultural communicative competence*, Multilingual Matters, Clevedon.

Byram, M. (2011): "Intercultural citizenship from an international perspective", *U: Journal of the NUS Teaching Academy*, 1(1), str. 10–20.

Cruz, G. I.; Bonissone, P.R.; Baff, S. J. (1995): *The Teaching of Culture in Bilingual Education Programs: Moving Beyond the Basics*, *New York State Association for Bilingual Education Journal*, 10, 1–5, dostupno na: <http://www.nce-la.gwu.edu/miscpubs/nysabe/vol10/nysabe101.html>, pristupljeno: 27. 10. 2023.

Fairclough, N. (1989), *Language and power*, Longman, London.

Gulliver, T. (2010): *Immigrant success stories in ESL textbooks*, dostupno na: *Immigrant Success Stories in ESL Textbooks on JSTOR*, pristupljeno: 2. 10. 2023.

Heileman, L.K.; Kaplan, I.M. (1985): "Proficiency in Practice: the Foreign Language Curriculum", *U: C.J. James (Ur.), Foreign Language Proficiency in*

- the Classroom and Beyond (str. 55–78), National Textbook Company, Lincolnwood.
- Kramersch, C. (1998): *Language and Culture*, Oxford University Press, Oxford.
- Lessard-Clouston, M. (1997): “Towards an understanding of culture in L2/FL education”, U: *The Internet TESL Journal*, 3, 5, 1-12. dostupno na: <http://iteslj.org/Articles/Lessard-CloustonCulture.html>, pristupljeno: 1. 10. 2023.
- Krippendorff, K. (2013): *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology*, dostupno na: Sage Research Methods – Content Analysis: An Introduction to Its Methodology (sagepub.com), pristupljeno: 20. 9. 2023.
- Littlejohn, A. (2011): *The analysis of language teaching materials: inside the Trojan Horse*, dostupno na: Microsoft Word - Littlejohn Materials The analysis of language teaching materials.doc (andrewlittlejohn.net), pristupljeno: 16. 9. 2023.
- Peck, D. (1998): *Teaching Culture: Beyond Language*, dostupno na: Curricular Resources (yale.edu), pristupljeno: 3. 10. 2023.
- Prodromou, L. (1992): “What culture? Whose culture? Cross-cultural factors in language learning”, U: *ELT Journal*, 46(1), str. 39–50, dostupno na: What culture? Which culture? Cross-cultural factors in language learning | *ELT Journal* | Oxford Academic (oup.com), pristupljeno: 3. 9. 2023.
- Pulverness, A. (1995): Cultural Studies, British Studies and EFL, dostupno na: (DOC) Cultural Studies, British Studies and EFL | Alan Pulverness - Academia.edu, pristupljeno: 18. 9. 2023.
- Risager, K. (2007): *Language and culture pedagogy: From a national to a transnational paradigm*, Multilingual Matters, Clevedon.
- Weninger, C.; Kiss, T. (2013): *Culture in English as a Foreign Language (EFL) Textbooks: A Semiotic Approach*, dostupno na: Culture in English as a Foreign Language (EFL) Textbooks: A Semiotic Approach - Weninger - 2013 - TESOL Quarterly - Wiley Online Library, pristupljeno: 19. 9. 2023.
- Weninger, C.; Kiss, T. (2015): *Culture in English as a Foreign Language (EFL) Textbooks: A Semiotic Approach*, dostupno na: Culture in English as a Foreign Language (EFL) Textbooks: A Semiotic Approach on JSTOR. pristupljeno: 26. 9. 2023.
- Yuen, K.-M. (2011): “The representation of foreign cultures in English textbooks”, U: *ELT Journal*, 65, str. 458–466, dostupno na: representation of foreign cultures in English textbooks | *ELT Journal* | Oxford Academic (oup.com), pristupljeno: 4. 10. 2023.

REPRESENTATION OF CULTURE IN BOSNIAN, CROATIAN AND SERBIAN LANGUAGE HANDBOOKS FOR BEGINNING LEVELS

Summary

Language and culture are two inseparable concepts, and a comprehensive study of one must include the other. This connection is evident when learning a foreign language: without acquiring cultural competence, knowledge of a foreign language is incomplete, which is why foreign language textbooks emphasize cultural content. Various approaches to culture have developed in this context. The aim of this paper is to theoretically encompass these approaches, and then to present the status of culture using the method of content analysis. Additionally, the study examines which approach to culture is adopted in three textbooks for the beginning levels (A1 and A2) of Bosnian, Croatian and Serbian as a foreign language.

Key words: Bosnian as a foreign language, Croatian as a foreign language, Serbian as a foreign language, culture, foreign language textbooks, content analysis